Stanisław Pigoń

Autografy Listów A. Mickiewicza do J. B. Zaleskiego

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej 14/1/4, 315-319

1916

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MUZEUM HISTORII POLSKI

chałowską, hr. Poraj Jasieńczyk, ur. 1796+1838 (o niej wzmianka w w. 34)[7]).

Morsztyn, wspomniany w w. 43 nn., jest to niezawodnie Ludwik, mąż Maryi, córki prezesa senatu. W w. 21 nn. wspomina Bentkowski o swoich synach: lekarzem był Alfred, prawnikiem Władysław, znany zaszczytnie działacz społeczny w Poznańskiem, ur. 1817, 24/IX+1887 2/X)[8]). W w. 29. mówi o żonie swej, Emilii z Zajdlerów. Podane w ostatnim ustępie wiadomości literackie nie były obojętne Ostrowskiemu, który, jak wiadomo, próbował także swych sił na polu literackiem: znane są jego tłómaczenia Ossyana, Byrona, Schillera, Goethego, Salisa, Matthissona i i.[9]). Bentkowski zawiadamia go o dwóch najświeższych publikacyach warszawskich: Jutrzenki, noworocznika warszawskiego na r. 1834[10]) i Magazynu powszechnego[11]). Romansem Skarbka jest niezawodnie powieść *Życie i przypadki Faustyna Feliksa na Dodoszach Dodosińskiego*, ogłoszona po raz pierwszy w r. 1838. W r. 1834. wyszły nadto drukiem następujące komedyjki Skarbka: Bióraliści, Nieproszeni goście, Intryga w straganie i Po pijanemu[12]).

Lwów. Wydał i objaśnił
Wiktor Hahn.

Autografy Listów A. Mickiewicza do J. B. Zaleskiego.

I. Listy z lat 1838—1840.

Ponieważ nic nie wskazuje na to, żebyśmy rychło doczekać się mieli poprawnego wydania korespondencyi Mickiewicza, sądziłem, że tymczasem może się przyda komu referat z porównania tekstów: autografu i wydania — kilkunastu dostępnych mi listów do Zaleskiego[1]). Przydatność to jednak tylko doczesna; notatka stanie się niepotrzebna

---

[7]) L. l. 150.

[8]) Władysław Bentkowski. Wspomnienie pośmiertne. Odbitka z Dziennika Poznańskiego. Poznań. 1887. str. 18. Jażdzewski Ludwik ks. Mowa żałobna przy zwłokach ś. p. Władysława Bentkowskiego, powiedziana w kościele farnym w Poznaniu dnia 9. października 1887. Poznań. 1887. str. 22.

[9]) Estreicher K. Bibliografia III, 331.

[10]) L. l. I 151. n. II 310. Mieszczą się w niej poezye drobne Brodzińskiego i Sawitry z poem. sanskryckiego w jego przekładzie.

[11]) L. l. III 37.

[12]) L. l. IV, 249. 250.

[1]) Za łaskawe, uzyskane przez życzliwość prof. St. Dobrzyckiego, pozwolenie korzystania z autografów składam p. Dyonizemu Zaleskiemu serdeczne podziękowanie.

z chwilą ukazania się owego marzonego wydania, do którego pracę kollacyonowania wykonać wypadnie na nowo. Tam dopiero będzie miejsce na sumienne uwzględnienie wszystkich różnic.

Są one dość liczne, dotyczą jednak w przeważnej mierze interpunkcyi i pisowni, które w druku ujednostajniono, t. j. dociągnięto do norm powszechnie obowiązujących. Wynotowywać je tu wszystkie, — podjęcie niewdzięczne, wymagałoby miejsca tyle bezmała, ile go potrzeba na pełny poprawny przedruk. Przeprowadzam więc jedynie te poprawki, które zmieniają sens tekstu, to jest zestawiam różnice zachodzące w całych wyrazach, wynikłe czy to ze zmiany ich formy staropolskiej na nowszą, czy poprostu z błędności odpisu. Pozatem usuwam kilka wtrętów i rewindykuję parę wypuszczeń: poszczególnych wyrazów, dłuższych członów zdań, wreszcie zdań całych, opuszczeń uczynionych już to z umysłu, już też poprostu przez haplografię kopisty.

Nawet przygodnemu czytelnikowi autografu Mickiewicza pamiętne są pewne cechy charakterystyczne, indywidualne jego pisma; z góry można wiedzieć, że interpunkcya (stąd i używanie dużych liter) będzie tam zaniedbana i kapryśna, że nie spotka się prawie liter kreskowanych i czytać przyjdzie: rozny, srod, chrzescianski i t. p. Otóż żadnej z tych dwu grup niezgodności nie dotykam. Nie uwzględniłem też zjawiającego się sporadycznie „é“ kreskowanego (wiém, s tamtéj strony i t. p.), ani podwajanych spirantów w słowach jak: professor, skassować, ambassada. — W autografach Mickiewicza niemal że regułą jest fonetyczna pisownia przyimka „z“, samoistnego i w zrostach — przed bezdźwięcznemi: s tych, s księstwa, rosprawa, rostoczyć; stale też pisze się „x“ zamiast dzisiejszych „ks“ i „gz“ (fluxia, examin). Obok „j“ zjawia się często równouprawnione jeszcze „i“ (iuż, ieszcze, wyidzie), czasem „y“ zamiast „j“ lub „i“ (Oycow, Proselitenmacherey); — *inf. praes.* od „jestem“ występuje w starej pisowni „bydź“.

Wszystko to pominięte zostało w poniższych zestawieniach, również jak i gramatyczna oboczność form *acc. sing. fem.* słów obcych z „ą“ i „ę“ (argumentacyą, korrespondencyę). Błędów Mickiewicza w tekstach przedłożonych zauważyłem niewiele, drobne opuszczenia liter, trzy pomyłki typu dittograficznego. Z poprawek własnych najciekawsza chyba ta (Reiter II, str. 181; w. 18 od góry), gdzie Mickiewicz posłuszny regule Kopczyńskiego poprawia pierwotne „moim własnym życzeniem“ na „mojem własnem życzeniem“; podobny wypadek na str. 174. w. 16 od dołu: „z ni(e)mi“ (Polakami).

Więc zaznaczam raz jeszcze: zestawienie obejmie tylko niezgodności wyrazów i ich grup.

Za podstawę do porównań przyjąłem tekst ogłoszony przez dr. M. Reitera w XI. tomie *Dzieł wszystkich* (Korespondencyi tom II); do tego wydania odnoszą się stronice i numeracya wierszy.

W poniższych zestawieniach podaję najpierw lekcyę drukowaną, a za klamrą [tekst poprawny, pozycye zaś poszczególne rozdzielam kreską pionową.

* * *

1) Reiter, *l. c.* str. 172—175.

w. 5.: Hurtownie [Hurtowie | *w. 10.*: pomyśleli [pomyślili | *w. 11.*: dotąd przychowku [przychowku dotąd | *w. 14.*: szczęśliwego [szczęśliwszego | *w. 21.*: włażę [wlazę | *w. 37.*: pisarzów [pisarski | *w. 38.*: łają [łają się | *w. 39.*: niemiecka *Taranne* [niemiecki Taran | *w. 56.*: N. N. [Januszkiewicz | po cichu [*(brak)* | *w. 59.*: N. N. Januszkiewicz | *w. 72.*: co ją [ktorzy ią | *w. 74.*: w biednym [i w tak biednym | *w. 89.*: paki [Pakę | *w. 93.*: instrukcyi [instrukcyę | *w. 104.*: jednego [iednego z nich | *w. 117.*: Witwicki [I Witwicki |.

List na 4 stronicach, bez daty, bez adresu i stempla pocztowego.

2) Reiter, *l. c.* str. 178—182.

w. 6.: dnia 27 junii powiła [powiła dnia 27 Junii | *w. 12.*: wody [wody dotąd | *w. 14.*: waszą [własną | *w. 17.*: gazetach [gazetkach | *w. 18.*: o gazetach [o gazetkach znowu | *w. 36.*: starają [starają, iak mowiłem, | *w. 37.*: się nie podawali [nie podawali się | *w. 42.*: Polsce [Polscze | *w. 74.*: mnie [mię | *w. 90.*: zaczeka [poczeka | *w. 93.*: mą [*(brak)* | *w. 117.*: w końcu [na końcu |.

Stron 4, list bez daty, adresu i stempla.

3) Reiter, *l. c.* str. 202.

w. 1.: Grâce, 8 maja 1839 roku [grâce 8. | *w. 10.*: zażądałem [żądałem, | *w. 19.*: lżej teraz [lżej | *w. 21.*: dobrego nie wyniknęło [dobre niewynikło | *w. 32.*: nieźle i jemu [i niezle iemu | *w. 33.*: inaczej... [Inaczej zepsieje do reszty w Paryżu. | *w. 34.*: Ściskam [Usciskam |.

Stron 2; stempel pocztowy: 1) *Paris 8 Mai 1839* 2) *Fontainebleau 9 Mai.*

4) Reiter, *l. c.* str. 205—206.

w. 1.; Lozanna (koniec czerwca, początek lipca 1836 roku) [*(miejsca i daty brak)* | *w. 4.* odzyska [odzyszcze |.

List bez daty, adresu i pieczątki pocztowej.

5) Reiter *l. c.*, str. 214—216.

w. 1.: (Lozanna [Lausanne | roku [*(brak)* | *w. 3.*: Czekam [Czekałem | *w. 6.*: druk [druk i[u]ż odwlekł | [odwlokł | *w. 7.*: się i [się i zawsze | *w. 8.*: twórczego [twórzczego | *w. 11.*: mnie [mię | *w. 14.*: do tego [do tego cokolwiek | *w. 20.*: korektami [korrektami etc. | *w. 21.*: Jeżeli [Jeśli | *w. 24.*: lenił [lenił się | *w. 26.*: mi [mnie | *w. 33.*: rewolucya [rewolucya zawsze | *w. 41.*: mnie [mię | *w. 45.*: żebyśmy [żebyśmy iak | *w. 46.*: uscisnienie [uscisnienia | *w. 47.*: 16. [N. 16. | Adam [*(brak)*.

Stron 3; list wysłany przez okazyę, adres: „Bohdanowi". Pod adresem ręką inną (Witwickiego) dopisek: „Tylko co odebrałem i zaraz ci mój Bohdanku odsyłam. Pisze mi Adam, że został już professorem tymczasowym i że moskiewski ambassador miesza się podobno do tego interesu. A kiedyż ty do Paryża?"

6) Reiter, *l. c.* str. 219 - 221.

w. 1: Lozanna, 20 [Lausanne 29 | 1839 roku [*(brak)* | *w. 4.*: z winy [winą | *w. 6.*: mieć ze mną [ze mną mieć | *w. 9.*: tu [stąd | *w. 17.*: N. N. [Łukaszewicza | *w. 22.*: zapewnie [zapewną | *w. 32.*: zowią [zowią, bo nic nie masz bardziej antyberlinskiego iak twoia muza | *w. 38.*: katorżnik [katioźnik | *w. 39.*: od stołu [od stoła | *w. 44.*; mój [mój ty | *w. 45.*: mi [mnie | *w. 51.*: mnie [mnie to |.

Stronic 3; stempel pocztowy: 1) *Lausanne 30 Nov. 1839,* 2) *Fontainebleau 3 Dec 1839.*

7) Reiter, *l. c.* str. 220—221.

w. 1.: Lozanna [Lausanne | roku [*(brak)* | *w. 7.*: a zawdy [i zawdy | *w. 8.*; Krasińskich [Krysinskich | *w. 20.*: z mej [z moiej | *w. 26.*: sumieniu [sumnieniu |.

Stempel pocztowy: 1) *Lausanne 10 Dec 1839,* 2) *Fontainebleau, 12 Dec 1839.*

8) Reiter, *l. c.* str. 223—224.

w. 1.: Lozanna, [Lausanne. | 1840 roku [*(brak)* | *w. 3.*: mi [mnie | pieśni [piosnki | *w. 4.*: wydały [wydały się | *w. 10.*: osiędę [osiądę | *w. 20.*: i piołuny siwe [piołuny siwe i dziewanna | *w. 26.*: poetycznego [poetyckiego | *w. 33.*: już [rzecz | *w. 38.*: w kraju [*(brak)* | *w. 39*: Adam [*(brak)* |.

Stemple pocztowe: 1) *Lausanne...* (niewyraźny), 2) *Suisse 13 Janv. 40,* 3) *Fontainebleau 15. Janv. 1840.*

9) Reiter, *l. c.* str. 239—240.

w. 1.: Lozanna, [Lausanne. Beau-sejour, | 24 avril 1840 [1840 24 avril | *w. 7.*: myślałem [myśliłem | *w. 10.*; wszakże da więcej [w każdym razie więcej da ci | *w. 12.*: cenzorów [cenzerow | *w. 14.*: tam cenzura [cenzura tam | *w. 23.*: jakiemu [jakiemus | zajmuje [zajmie | *w. 25.*: nieusposobiona [nieusposobiona w cale | *w. 28.*: lekcye [lekcyą |.

Stemple pocztowe: 1) *Lausanne 23 Avril 40,* 2) *Fontainebleau 27 Avril 1840.*

10) Reiter, *l. c.*, str. 241—242.

w. 1.: Lozanna, [Lausanne. Boau-sejour | 1840 roku [*(brak)* | *w. 11—12:* z trzeciego, czwartego [s 4-go | *w. 26.*: druga córeczka [coreczka | *w. 30.*: Adam [*(brak)* |.

Stronic 2, adres: *Plombieres, Hotel de l'ours*; stemple pocztowe: 1) *Lausanne 2. Juil,* 2) *VI. Soul 4 Juil 40.*

11) Reiter, *l. c.* str. 244—245.

w. 1.: roku [(*brak*) | *w. 15.*: wygląda [wygląda okrągła | *w. 17.*: Czekam [Czekałem |.

Stronic 2, stemple pocztowe: 1) *Unterseen 4 Sept.* 2) *Fontainebleau 8 Sept. 1840.*

12. Reiter, *l. c.* str. 245.

w. 1. Lozanna, 19 septembra 1840 roku [1840 19 septembra. | *w. 3.*: ledwo [ledwie | *w. 4.*: obszernie [obszerniej | *w. 6.*: zdaje się [zdaje się że | do siebie [do siebie, żona wrociła do domu — |.

Stemple pocztowe: 1) *Lausanne 20 Sept. 40,* 2) *Fontainebleau 23 Sept. 1840.*

Kraków. *Stanisław Pigoń.*

Nieznany list Adama Mickiewicza do George Sand.

Listów Mickiewicza do Georga Sand ogłoszono dotąd sześć; wydrukował je w 1907 r. Włodzimierz Karenin [1]) w artykule pt. „Georges Sand i Mickiewicz“ [2]); autografy ich znajdują się obecnie w zbiorach p. Władysława Mickiewicza (t. j. archiwum Mickiewiczowskiem) przy Bibliotece polskiej w Paryżu [3]). Otóż w tych samych zbiorach natrafiłem na kopię jeszcze jednego listu Mickiewicza do George Sand, którego oryginał znajduje się w muzeum w Chantilly, w papierach

[1]) Pseudonim literatki rosyjskiej, autorki 3-tomowej monografii o George Sand, ogłoszonej w języku rosyjskim i francuskim.

[2]) W Przeglądzie literackim „Kraju“, rok 1907, nr. 12.

[3]) W zbiorowej edycyi korespondencyi Mickiewicza, ogłoszonej w 1913 r. przez dr. Reitera, listy te zostały zupełnie pominięte. W interesie przyszłego wydania zupełnego listów Mickiewicza należy stwierdzić, że takich listów, drukowanych dawniej w czasopismach, a w edycyi powyższej nieuwzględnionych, jest więcej (na niektóre, choć bynajmniej nie na wszystkie, zwróciły już uwagę recenzye). Co więcej, niektóre z tych listów, ukrytych po czasopismach, ogłaszano później po raz drugi z rękopisów — jako „inedita“; tak np. z ogłoszonych w r. 1914 przez dr. Kridla 9 listów (w „Pracach Komisyi do badań nad historyą literatury i oświaty“, tom I.) prawie wszystkie były już drukowane: nie tylko te, co do których pomyłkę już wykryto, ale i inne, np. list do Odyńca, zamieszczony tamże pod l. 3, ogłoszony był już w Kuryerze Warszawskim z 25. XI. 1906, nr. 326.